

ТИМУР І ОЛЕНА ЛИТОВЧЕНКИ

**КНИГА
БЕЗНАДІЇ
1991—2004**

ВІД МИРУ ДО ВІЙНИ

101 РІК УКРАЇНИ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

Передмова

Обитель Творця, зала Справедливості. Поza простором і часом

Сто двадцять п'ять східців склали квадратну в своїй основі піраміду.

Сто двадцять п'ять східців вели вгору — туди, де на верхньому майданчику був встановлений величний кам'яний Трон Справедливості. Той, Хто сидів на Троні, звернувся до душ, які вишикувалися величезним напівкільцем біля найнижчої сходинки:

— Улюбленці мої! Вас зібрав я по всіх оселях, які тільки є в Моєму домі. Осель цих багацько, всі вони облаштовані так, щоб саме там кожен з вас почувався найкомфортніше. Ви тривалий час відпочивали в оселях дому Мого, могли б відпочивати й надалі, оскільки кожен з вас заслужив на вічний спокій тими справами, які вчинив під час перебування у світі земному. До того ж, усі ви напружували стільки неоціненного земного досвіду, що декому вистачило б не на одне життя...

Разом з тим, Я зібрав вас усіх тут і зараз, бо в тому виникла нагальна потреба. Вас усіх, кожного з вас закликав Багрянний Янгол — і саме на цього Мого посланця був покладений обов'язок пояснити, що й до чого. Чи всім були дані достатньо докладні пояснення? Чи всім зрозуміло, з якою місією пропонується відправитися цього

разу в земний світ?.. Бо якщо хтось щось не второпав — той може почути пояснення не від посланця Мого, а від Мене безпосередньо. Тут і зараз. Отже, чи є такі?.. Кажіть, не вагайтеся.

Гуркіт Божественного голосу прокотився могутньою хвилею над тими, хто зібрався біля підніжжя Його престолу — а межа натовпу цих душ зникала в незмірній далечині... Проте ніхто не проронив жодного слова. Почекавши для впевненості ще деякий час, Творець продовжив:

— Ну що ж, це добре. Отже, мій посланець — Багрянний Янгол — попрацював належним чином. Добре, дуже добре!..

Якщо так, то ви всі мусите уявляти: потрібна справжня місія ПРОРИВУ, для того й посилаю вас — дванадцять хвиль по дванадцять тисяч в кожній. Ви народитесь не всі одночасно, але все ж таки з достатньо невеликим інтервалом, щоб разом скласти єдине покоління прориву, за яким підтягнуться інші. Кістяк у розмірі ста сорока чотирьох тисяч душ.

Разом з тими іншими вас налічуватимуться вже мільйони. І все ж таки навіть цих мільйонів буде дуже й дуже замало порівняно з тією силою опору, яку ви зустрінете і яку мусите здолати неодмінно! Долатимете опір завзятості й наполегливості — а цих якостей вам буде дана міра і ще одна міра, і третя міра ще й із надлишком...

Ті, хто був посланий попереду вас, — вони, в цілому, приготували вам шлях. І все ж навіть цієї підготовки бракує для того, щоб усе минуло без жодних проблем! Вони лише місцями послабили всі препони та бар'єри, а прориватися належить не їм — вам і тільки вам!

Насамкінець, моя головна умова лишається незмінною: хто потрапляє в грубий земний світ — той забуває

те, що відбувалося тут, в оселях дому Мого. Єдине, що вам залишиться, — то це спиратись на внутрішнє відчуття, незрозуміле й невлонне. Відчуття того, що все на світі відбувається не просто так, а з певною, не вами визначеною метою. Такою буде ваша єдина опора. Як бачите, місія далеко не з легких...

А тому ще є шанс відмовитися! Тут і зараз! Останній шанс!.. Ніхто вас не засудить за таку відмову. Ви просто повернетесь кожен до тієї оселі, звідки кожного закликав Мій посланець. І знов настане для вас вічний відпочинок. Чи хоче хтось скористатися цим останнім шансом?..

Нова розкотиста хвиля Божественного голосу прогуркотіла по всіх усядах і завмерла десь удалечині. Тоді спитав Всемогутній:

— А чи є серед вас улюблений Мій пророк?

— Так, Боже, авжеж я тут! — пролунав радісний вигук. Втім, у порівнянні з розкатистим Божественним голосом вигук цей виглядав мирним стрекотінням нічного цвіркуна. Але відгукнувся Той, Хто сидів на троні:

— Радій, Тарасе, радій! Адже нарешті відпускаю тебе з Вирію Мого на милу твоєму серцю землю не дзвінким соловейком і не легкокрилим жайворонком, а в людській подобі.

— Дякую Тобі, Боже!

— Не поспішай, пророче мій, не квапся... Адже спеціально для тебе є ще одна умова. Така умова, якої для інших не висувалося.

— І що ж то за умова, Боже?

— Мусиш з'явитися в милому твоєму серцю краї, але не в середовищі народу, який живе там з давніх-давен. Улюбленому моему народові ти, Тарасе, вже й без того зробив високу честь — зроби ж тепер таку саму честь іншому народові з-поміж тих, що живуть у тому краї! Що

скажеш на це, пророче Мій улюблений?! Чи згоден ти на таку умову?..

Довго думав Тарас Григорович, перш ніж дати відповідь. Зате відповів твердо, не вагаючись:

— Так, Боже мій! Згоден я навіть з такою незвичною умовою. Авжеж згоден... Хоч завтра піду!

— Не поспішай, Тарасе, не квапся. Минуть ще роки й роки, перш ніж настане твій час переходити звідси в земний світлі.

— Але ж час такий настане?..

— Настане, пророче Мій улюблений! Настане неодмінно... Скажи, чи віриш ти в сказане Мною?

І після тривалого мовчання, сповнений урочистої величі, пророк відповів твердо і впевнено:

— Так, Боже мій! Вірю Тобі, немовби самому собі, — цей час настане.

1991

Прощай, СРСР!

ПАМЯТЬ
БАБЬЕГО
ЯРА

**Будинок по вул. Правди, № 2, Рівне,
27 січня 1991 року**

Лежачи на старій продавленій канапі, Микита бездумно вдивлявся у порепану стелю, коли на порозі кімнати несподівано виникла мати і тремтливим голосом спитала:

— Синку, ти не сваритимеш мене?

— Що-що?..

Він трохи повернув голову й одразу ж зіпнувся на лівий лікоть, запитавши вкрай занепокоєним тоном:

— Мамалушо, що сталося?!

— Біда, синку, ох, біда!

— А саме?..

Лікерія Марківна не відповіла, лише мовчки покрутила головою. Тоді Микита підвівся з канапи, підійшов до матері, обійняв її за плечі та якомога ніжніше пообіцяв:

— Гаразд, Мамалушо, я не сваритиму. Тільки скажи, заради Бога, що ж це тебе отак налякало, що ти вся бліда й аж трусишся?

Якщо він і перебільшував, то лише зовсім трішки. В усякому разі літня жінка явно почувалася не у своїй тарілці й дивилася на сина спідлоба, немов побитий собака. У цьому погляді відчувалося німе каяття і благання про вибачення. Не маючи сил терпіти цей погляд, Микита мовив рішучіше:

— Отже так, Мамалушо... Або ти негайно зізнаєшся, що там у тебе стряслося, або я просто не знаю, що

його думати й робити! Але ти мене знаєш: я таки зроблю щось, що тобі дуже не сподобається. Ще не знаю, що саме зроблю, але якось вже повір мені...

Літня жінка тяжко зітхнула, обережно потягнулася до синові руки, скинула її з плечей, немовби порох обтрусила. Зітхнула:

— Чесно кажучи, боюся я тебе, синочку.

— Мамалушо, що це знов за розмови такі?! — прорипів Микита, тим не менш, намагаючись стриматися. — Якщо я навіть відмотав певний строк самі знаєте де, це ще ні про що не свідчить.

— Свідчить, синку, ой свідчить...

— Мамалушо!..

— Ти ж збирався підірвати цю бомбу твою... сказати навіть лячно!..

— Чому?!

— Ну гаразд, гаразд!.. У мавзолеї самого товариша Леніна посеред Москви збирався тую бомбу підірвати. Отож я тепер побоююсь, що зробиш зле мені, твоїй матусі...

— Мамалушо! Ну скажи, при чім тут одне до іншого?!

— Ну-у-у, як це при чім... — літня жінка розгублено розвела руками. — Якщо ти товариша Леніна не пожалів, то й рідну матір, яка-а-а...

Й замовкла розгублено, нібито подавившись словами.

— Ленін — це бридкий тип, злочинець. А ти — моя мама, — спробував заперечити він. Однак це, здавалося б, тверезе міркування не справило на літню жінку жодного враження.

— Знаєш що, Мамалушо... Давай кінчати цей цирк на дроті.

Тепер Микита спробував надати своєму голосу прокурорської суворості. Це нарешті подіяло. Лікерія Марківна приречено зітхнула, мовивши:

— Ну гаразд, пішли. Зараз сам подивишся.

А коли вони підійшли до розсунутого складаного столу, додала:

— Ось, поглянь на це... Я тут прибратися вирішила і знайшла.

Це був старовинний обідній стіл, важкий і дебелий, виготовлений, мабуть, ще за царя Гороха. Його стільниця складалася з двох великих розсувних половинок, між якими можна було вставити додаткову секцію, яка в свою чергу складалася з двох менших половинок. Микита побачив розсунуту стільницю, на схованих раніше під нею половинках додаткової секції був розкладений чистенький кухонний рушничок, а на ньому — дві стопки купюр номіналом по 50 і 100 карбованців. Від такого видовища потемніло в очах, він похитнувся і, щоб не впасти, був змушений спертися об одну з половинок стільниці. Тоді почув мамин голос, що насилу пробивався крізь товстезну, хоча й невидиму ватяну стіну:

— Уяви собі, тут п'ятнадцять «соток» і двадцять «п'ятдесяток». Дві з половиною тисячі... Я й забула за них зовсім. Щойно «Павлівську реформу»¹ оголосили — весь дім догори дригом перевернула, але так і не знайшла! Думала, що випадково загубила... А вони тут лежали. А я й забула зовсім.

— Це-е-е... Це що за гроші? — спитав вкрай розгублений Микита, тільки аби щось спитати.

¹ Радянська конфіскаційна грошова реформа, що полягала у терміновому вилученні з обігу 50- і 100-карбованцевих купюр зразка 1961 року. Дістала народну назву на честь ініціатора — міністра фінансів СРСР Валентина Павлова. Президент СРСР Михайло Горбачов підписав Указ про початок реформи ввечері 22 січня 1991 року. Термін обміну був дуже стислим — 23—25.01.1991 (з середи по п'ятницю), норма обміну на купюри зразка 1991 року обмежувалася сумою до 1000 крб. на людину, можливість обміну більших сум розглядали спецкомісії до кінця березня 1991 року. Сума готівковки, доступна для зняття в Ощадному банку СРСР, не перевищувала 500 крб на місяць на вкладника (з відміткою в паспорті).

— Та то я про всяк випадок приготувала. Або мені на смерть... Або тобі, синочку, на весілля. Бо колись ти ж таки надумаєш оженитися?..

«Оженилися? Пхе!.. Тільки цього мені зараз бракувало», — підібгавши губи, з гіркою подумав він. І знов почув мамин голос:

— То ти не сваритимеш мене, синочку?

— Сварити?! Тебе?.. Ще чого надумала.

— Ой, дякую тобі!.. А як гадаєш, як тепер із цими грішми вчинити?

— З грішми?! Ти називаєш це ГРІШМИ?!

— А як же їх ще назвати...

— ПАПІРЦЯМИ — от як!..

— Та що ти таке говориш...

— Що знаю, те й кажу! Можеш ці папірці на стіну приліпити. У тебе на зовнішній стіні кімнати шпалери повідставали — от можна там, якщо вистачить. Або коли дуже морозно стане — можна на розтопку багаття пустити. Хрещенські морози вже пройшли, та попереду ще лютий, тоді ще й які морози будуть!.. Отож для розпалювання ще й як згодиться.

— Си-и-иноч-ку-у-у...

У відчаї Мамалуша закусила губу.

— Коротше, роби тепер із цим мотлохом паперовим що завгодно, але...

— Синочку, а я тут подумала, може твого Бідосика попросити?! Він, Бідосик твій, такий меткий та хитрий... А раптом щось та й надумає?!

Про колишнього Микитиного товариша Бідосика в зв'язку з «Павлівською реформою» ходили просто неймовірні чутки. Одні говорили, що коли в програмі «Час»¹ по-

¹ Радянська (тепер російська) телепрограма новин, що почала виходити в ефір з 1 січня 1968 року о 21:00 за Московським часом на Центральному телебаченні СРСР.

відомили про обмін грошей, то, прихопивши всі крупні купюри, які тільки мав удома, Бідосик негайно кинувся на вокзал і заходився скупати найдорожчі квитки на всі напрями до самого закриття залізничних кас. Квитки подавав назад наступного ж дня, втративши на цій оборудці відносно незначну суму, зате «легалізувавши» решту готівки. І звісно ж, не впустив шансу похизуватися власною кмітливістю перед знайомими!..

Втім, ця хвалькувата розповідь подіяла на кого завгодно, тільки не на Микиту! Бо вислухавши Лікерію Марківну, він загрозово пробурмотів:

— Мамалушо... Ну скільки можна говорити, щоб я не чув у власному домі навіть найменших згадок про цю паскуду?!

— Але ж синку, Бідосик був же колись твоїм другом!..

— І справді був. Аж доки не здав мене КДБ.

— Ну то й що, синку?.. Це ж було коли! А тепер...

— Мамалушо, я кому сказав! — гримнув Микита і навіть грюкнув кулаком по відсунутій половинці стільниці. Мати перелякано замовкла, бо все ж таки в душі побоювалася власного сина-сидільця. Та й як не боятися?! Хтозна, які дурні звички він «на зоні» підхопив!..

**Книжкова ятка неподалік Будинку актора,
вул. Ярославів Вал, № 7, Київ, 29 вересня 1991 року**

Попри те, що вже добігав кінця перший осінній місяць, сьогоднішня неділя видалася напрочуд затишною і теплою. На прозоро-чистому небі, блакить якого не затьмарювала жодна, навіть найлегша срібляста хмаринка, від самого ранку сяяло лагідне сонечко. Здавалося б, настільки чудова погода мала би сприяти гарному настрою всіх і кожного...

Але ж ні! У Спартака на душі від цього було, навпаки, дуже й дуже гірко. А все через те, що сьогодні були ювілейні — п'ятдесяті — роковини початку розстрілів у Бабиному Яру. Маючи занадто жваву уяву, молодий чоловік уявляв, що рівно півстоліття тому — 29 вересня 1941 року (тільки от не в неділю, а в понеділок) стояла така сама лагідна й тепла, майже літня погода.

Прочитавши напередодні розклеєне містом розпорядження окупаційної влади:

«Наказується всім жидам міста Києва і околиць зібратися в понеділок дня 29 вересня 1941 року до год. 8-ї ранку при вул. Мельника-Докторівській (коло кладовища)»,

не наслідуючись протестувати через те, що ввечері наступного дня, 30 вересня 1941 року, мав розпочатися Судний День, ці люди зібрали необхідний мінімум речей та потяглися з усіх куточків Києва до вказаного пункту збору. Вони наївно вважали, що німці як висококультурні, моральні люди посадять їх у поїзди та відправлять жити на Близький Схід — у Палестину. Насправді ж «подорож» виявилася значно коротшою, й її кінцевим пунктом був Бабин Яр. Місце масового розстрілу...

Мабуть, нелегко прощатися з життям в таку чудову осінню днину! От якби з неба сівся дрібонький холодний дощик, — можливо, тоді було б хоч трохи легше. Люди могли б думати, що сама природа плаче через їхнє передчасне розставання з життям, а так!.. Чи візьмемо вранішній осінній туман: якби хто надумав дременути від поліцаїв тадесь сховатися — зробити це було б легше, ніж в кришталево-прозорому повітрі.

То яка погода все ж таки стояла півстоліття тому?..

Спартак і розслаблявся, і, навпаки, напружувався — але жодні давно випробувані методи чомусь не спрацювали. Минуле закрилося від небораки, зв'язок часів було втрачено. А це вже само по собі видавалося жахливим!

Зміст

Передмова	3
1991. Прощавай, СРСР!	7
1992. Незручні кордони	43
1993. Число звірини	79
1994. Прихід «Червоного директора»	143
1995. Зайві люди	179
1996. Втрачене сердечко, або Крок у прірву ...	213
1997. Обробка цуценяти під капітана	307
1998. «Пиво без горілки — гроші на вітер» ...	341
1999. «Ти запізнився...»	375
2000. Джокер	415
2001. «Україна без Кучми»	455
2002. Кава по-львівськи	493
2003. Магія посвідчення	535
2004. Помаранчева фронда	583